

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 060104

DOM
2018-08-10
Stockholm

Mål nr
M 6542-17

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Växjö tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2017-06-21 i mål M 3126-16, se bilaga A

PARTER

Klagande

Länsstyrelsen i Skåne län

Motpart

G.S.

Ombud: Jur.kand. G.H.

Ombud: Jur. kand. S.W.

SAKEN

Föreläggande att företa återställande åtgärder i område med biotopskydd på fastigheten XX m.fl. i Kristianstad kommun

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen ändrar mark- och miljödomstolens dom på så sätt att punkten 2 i Länsstyrelsens i Skåne län beslut den 16 juni 2016, dnr 515-21775-2015, avseende mur 1–6 samt 8 fastställs.

2. Mark- och miljööverdomstolen avslår G.S.s yrkande om ersättning för rättegångskostnader.

Dok.Id 1412969

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50 E-post: svea.avd6@dom.se www.svea.se	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00–16:30

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsen) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva punkt 1 i mark- och miljödomstolens domslut och fastställa länsstyrelsens beslut.

G.S. har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom. För det fall mark- och miljödomstolens dom ändras har han yrkat att vitet ska jämkas. Slutligen har G.S. yrkat ersättning för rättegångskostnader i Mark- och miljööverdomstolen.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Länsstyrelsen har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg:

Länsstyrelsen saknar resurser att dokumentera stenmurar i förebyggande syfte. Frågan aktualiseras först när dessa är borta. Vid tillsyn av det generella biotopskyddet är flygfoton samt Jordbruksverkets blockdatabas som regel det enda underlag som finns att fatta beslut på. Länsstyrelsens handläggare har stor vana av att granska, analysera och bedöma flygfoton, då detta utgör en väsentlig del av utredningen för denna typ av ärenden. Vilka typer av element som generellt förekommer i det aktuella området noteras även vid besöket. Baserat på detta bedömer länsstyrelsens handläggare att det är stenmurar som syns på flygfotona och att dessa förekommer på de nu aktuella fastigheterna till och med 2007 respektive 2014. Det finns inga tecken på att linjeelementen som framträder skulle utgöra vare sig jordvallar eller dubbla stängselrader. Länsstyrelsen känner inte till andra sådana vallar i närområdet och det finns inget som indikerar att detta skulle kunna förväntas på den aktuella fastigheten. Vid syn på platsen ombads G.S. visa kvarvarande vallar som liknar de bortgrävda. Några sådana vallar kunde inte uppvisas. Den typ av gränsmarkörer som finns i området som helhet utgörs av stenmurar. Det är inte ovanligt att stenmurar kompletteras med trästolpar mellan vilka stängseltråd dras. Detta förändrar inte bedömningen av att det rör sig om stenmurar så som de definieras i bilaga 1 till

förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Av Naturvårdsverkets skrift ”Stenmurar i jordbruksmark” framgår att även murar som är i dåligt skick omfattas av det generella biotopskyddet. Vid synen konstaterades även kvarvarande sten i marken där stenmurarna tidigare förekommit. En av murarna som omfattas av föreläggandet är markerad som tvärvillkorselement i Jordbruksverkets blockdatabas fram till 2015. Definitionen av tvärvillkorselement sammanfaller med den för stenmurar inom det generella biotopskyddet. Grunden för länsstyrelsens föreläggande om återställande är sammanfattningsvis följande: uppgifter från Jordbruksverkets blockdatabas där tvärvillkorselement finns registrerade avseende sträcka 1 fram till 2015; flygfotografier där linjeformade element finns vid placeringen för mur 3, 4, 5, 6 och 8 fram till 2007 och mur 1 och 2 fram till 2014 och där länsstyrelsens handläggare bedömer att dessa element rör sig om stenmurar; vid fältbesök noterad förekomst av kvarvarande sten i marken samt högar med nyupptagen sten men inga jordvallar. De borttagna elementen ansluter till stenmurar. Föreläggandet är riktat mot den som arrenderat marken vid det tillfälle då förändringar noterades på flygfoton efter 2007 samt i Jordbruksverkets databas efter 2015. G.S. var vid dessa tidpunkter arrendator för marken och således rätt adressat för föreläggandet.

G.S. har anfört detsamma som i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg och förtydliganden:

Den bevisning som länsstyrelsen har lagt till grund för sitt beslut är bristande och har lågt bevisvärde. Länsstyrelsen har inte gjort antagligt att det har funnits sådana stenmurar i jordbruksmark som omfattas av biotopskydd på de i beslutet markerade sträckorna. Han har aldrig, såsom länsstyrelsen har hävdad, uppgett att han har tagit bort stenmur i jordbruksmark. Det har förekommit omfattande brister i länsstyrelsens handläggning av ärendet vilket gör att det finns starka skäl att ifrågasätta länsstyrelsens bedömning. Byten av handläggare och de fel som har begåtts har även lett till en förlängd och fördyrad process för honom. För det fall domstolen skulle komma fram till att föreläggandet ska fastställas ska vitet jämkas. Det föreligger inte proportionalitet mellan vitet och den påstådda överträdelsen. På grund av omständigheterna i målet, länsstyrelsens agerande samt de ekonomiska, praktiska och rättsliga följderna en ändring

av mark- och miljödomstolens dom kan få för honom föreligger synnerliga skäl att frångå huvudregeln om att parterna ska bära sina rättegångskostnader. Han ska därför tillerkännas ersättning för sina ombudskostnader.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Den huvudsakliga frågan i målet är om det funnits skäl att förelägga G.S. att återställa stenmurar på fastigheten XX och YY i Kristianstad kommun, i enlighet med de villkor och den karta som bifogades länsstyrelsens beslut. Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att länsstyrelsen har vidgått att mur 7 ska undantas från föreläggandet. Det som kvarstår för domstolen att pröva är således om det funnits förutsättningar att förelägga G.S. att återställa mur 1–6 samt 8. Det är ostridigt i målet att det för närvarande inte finns murar på de aktuella sträckorna. Avgörande för bedömningen är därför om det på de markerade sträckorna har funnits sådana stenmurar i jordbruksmark som omfattas av biotopskydd under den tid som G.S. har arrenderat marken.

Mark- och miljööverdomstolen har gått igenom de bilder och den skriftliga bevisning som har lämnats in till domstolen och åberopats av parterna i målet samt de ljud- och bildupptagningar som har gjorts i mark- och miljödomstolen.

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

Den utredning som länsstyrelsen har grundat sitt beslut på och vad länsstyrelsen har anfört och gett in till mark- och miljödomstolen och Mark- och miljööverdomstolen ger tillräckligt stöd för bedömningen att det har funnits stenmurar som omfattas av biotopskydd på de sträckor som benämns mur 1–6 samt 8 i bilagan till länsstyrelsens beslut. De breddningar av öppningar respektive borttagandet av stenmurar som framgår av utredningen har vidtagits utan dispens från bestämmelserna om biotopskydd. Av vad som framkommit om de naturvärden som finns i området samt omfattningen av de åtgärder som har vidtagits bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det inte hade varit möjligt att ge dispens från biotopskyddsbestämmelserna för borttagande av stenmurarna. Det har därmed funnits fog för att förelägga om

återställande med hänvisning till bestämmelserna om biotopskydd. Vad gäller föreläggandets adressat framgår det av utredningen att murarna har tagits bort efter 2003, då G.S. enligt egen uppgift övertog arrendet på fastigheterna. Förändringarna har alltså skett under den tid som G.S. har arrenderat marken. Föreläggandet är således riktat till rätt adressat.

Mark- och miljööverdomstolen anser att föreläggandet om återställande med de villkor som det har förenats med är tillräckligt tydligt. Det har i målet inte framkommit annat än att G.S. alltjämt arrenderar marken som berörs av föreläggandet. Han anses därmed ha faktisk och rättslig möjlighet att följa föreläggandet. Vidare bedömer Mark- och miljööverdomstolen att vitet om 200 000 kr som föreläggandet har förenats med är skäligt. Vad G.S. har anfört om vitets storlek utgör inte skäl att sätta ner vitesbeloppet.

Mark- och miljööverdomstolen finner således att punkten 2 i länsstyrelsens beslut avseende mur 1–6 samt 8 samt de villkor som beslutet har förenats med ska fastställas.

G.S. har yrkat att han ska få ersättning för rättegångskostnader med 82 225 kr avseende ombudskostnader. Av 5 kap. 1 § andra stycket lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår att i mål som överklagats till mark- och miljödomstol gäller inte rättegångskostnadsbestämmelsen i 32 § lagen (1996:242) om domstolsärenden. Någon rätt att få ersättning för rättegångskostnader finns därmed inte. G.S.s yrkande om ersättning ska därför avslås.

Denna dom får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättslagmannen Ylva Osvald, hovrättsråden Mikael Hagelroth, referent, och Birgitta Bylund Uddenfeldt samt tekniska rådet Mikael Schultz.

Föredragande har varit Linnea Haglund.

VÄXJÖ TINGSRÄTT
Mark- och
miljödomstolen
3:4

DOM
2017-06-21
meddelad i
Växjö

Mål nr M 3126-16

KLAGANDE G.S.

Ombud:
Jur. kand. G.H.

Jur. kand. S.W.

MOTPART
Länstyrelsen i Skåne län

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länstyrelsen i Skåne läns beslut den 16 juni 2016 i ärende nr 515-21775-2015, se bilaga 1

SAKEN

Återställande åtgärder i område med biotopskydd samt upphöra med omställande åtgärder på betesmark på fastigheten XX m.fl. i Kristianstad kommun

---

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen upphäver punkt 2 i Länstyrelsens i Skåne läns beslut från den 16 juni 2016 i ärende nr 515-21775-2015.
  2. Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om ersättning för rättegångskostnader.
-

Dok.Id 371994

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 81 351 03 Växjö	Kungsgatan 8	0470-560 130 E-post: mmd.vaxjo@dom.se www.vaxjotingsratt.domstol.se	0470-560 125	måndag – fredag 08:00-16:00

BAKGRUND

Länsstyrelsen i Skåne län (länsstyrelsen) beslutade den 16 juni 2016, Dnr 515-21775-2015, att förelägga G.S. att:

1. Omedelbart upphöra med alla åtgärder som syftar att lägga om betesmarken på XX och YY till åkermark samt att ta bort jordhögarna på betesmarken.

Länsstyrelsen förelade vidare G.S., att vid vite om 200 000 kronor, senast 12 månader från att detta beslut vunnit laga kraft ha genomfört följande åtgärder på fastigheterna XX och YY i Kristianstads kommun:

2. Uppfört stenmurar på de sträckor som markerats med röd linje på flygfoto i bilaga 2 till beslutet. Stenmurarna ska återställas enligt villkor för beslut nedan.

Som villkor för beslutet gäller att:

- De jordhögar som placerats på betesmarkens södra del i syfte att fylla igen kaninhålor ska tas bort. Jorden som kommer från vägen i syd får inte placeras på jordbruksmark.
- Stenmurarna ska uppföras med sten från de murar som tagits bort. Stenen finns i huvudsak placerad på slänten mot skogsdungen i norr, i en hög tillsammans med plocksten från åkrarna i skogsdungen samt tippade i högar på befintliga stenmurar. Observera att stenar från skyddade biotoper, det vill säga stenmurar och stenrösen i jordbruksmark, inte får användas för att bygga upp stenmurarna.
- Stenmurarna ska ha motsvarande höjd och bredd som omgivande stenmurar. I huvudsak motsvarar detta en enkel stensträng som är 1-2 stentar hög där den större stenen i botten har en diameter på ca 50-70 cm. Där omgivande stenmur är flerskiktad ska också den återställda delen vara det.

- Före återställandet ska en ansökan om samråd/tillstånd skickas till Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet eftersom murarna ligger i anslutning till fornlämningar i Fornminnesregistret.
- Öppningar/genombrott får endast finnas på följande platser:
  - Mur 2: en öppning om sex meter längst i norr.
  - Mur 3: två öppningar om sex meter vardera alternativt en öppning om tolv meter på valfri plats.
  - Mur 4: en öppning om sex meter på valfri plats.
  - Mur 5: två öppningar om sex meter vardera alternativt en öppning om tolv meter på valfri plats.
  - Mur 7: stenmuren ska återställas till en tvärgående mur som sträcker sig genom hela betesmarken enligt bifogad karta. En del av fägatan ska också återställas. Det får endast finnas en öppning på 4-5 meter som leder in i fägatan.
- Dokumentation som visar att åtgärderna är utförda ska komma in till länsstyrelsen när arbetet är avslutat, dock senast 13 månader efter att detta beslut vunnit laga kraft.

YRKANDEN M.M.

G.S. yrkar i första hand att mark- och miljödomstolen ska upphäva länsstyrelsens beslut i samtliga de delar beslutet rör föreläggande för klaganden att på fastigheterna återställa stenmurar. För det fall mark- och miljödomstolen finner att länsstyrelsens beslut avseende mur 1-8 i någon del ska bestå, yrkar G.S. att det i beslutet angivna vitesbeloppet ska nedsättas i proportion till den av domstolen fastställda omfattningen av återställningsåtagandet. G.S. yrkar vidare ersättning för sina rättegångskostnader.

Bakgrund

G.S. ämnar ej att göra om betesmarken till åker och samtliga åtgärder som tidigare utförts i syfte att lägga om betesmarken på fastigheterna till åkermark har upphört. Jordhögarna på betesmarken är borttagna. I enlighet med vad som anges i beslutet avser G.S. att senast tretton månader efter att beslutet

vunnit laga kraft inkomma till länsstyrelsen med dokumentation som visar att åtgärder utförts i enlighet med vad som anges i punkt 1.

Länsstyrelsen har även gjort bedömningen att åtta murar på fastigheterna utgjort s.k. stenmurar i jordbruksmark och att dessa åtta murar skadats genom att delar därav avlägsnats samt att G.S. bär ansvaret härför. Klaganden har emellertid inte orsakat någon skada på objekt på fastigheterna vilka utgjort biotopskyddsområden. Hans agerande avseende mur 1-8 har således inte stått i strid med gällande rätt.

Länsstyrelsen har därför saknat fog att med hänvisning till 26 kap. miljöbalken besluta om att förelägga G.S. enligt punkt 2.

Relevanta lagrum, praxis m.m.

Biotopskyddsområde är ett relativt nytt miljörättsligt skyddsobjekt som fram till år 1991 inte hade någon särskild skyddsställning i svensk rätt. Idag föreskriver 7 kap. 11 § miljöbalken att vissa biotopskyddsområden får skyddas genom generella föreskrifter. Stenmur i jordbruksmark är ett sådant generellt skyddat biotopskyddsområde som haft denna skyddsställning i svensk rätt sedan år 1993.

Den legaldefinition som är gällande för biotopskyddsområdet stenmur i jordbruksmark återfinns i punkt 6 i bilaga 1 till förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Begreppet definieras idag såsom ”En uppbyggnad av på varandra lagda stenar som har en tydlig, långsträckt utformning i naturen och som har eller har haft hägnadsfunktion eller som funktion att avgränsa jordbruksskiften eller någon annan funktion.” Objekt som uppfyller samtliga dessa rekvisit utgör ett biotopskyddsområde inom vilket man, enligt 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken, inte får bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön.

I förarbeten har uttalats att de biotopskyddsområden som skyddas med generella föreskrifter ska vara lätt igenkännbara områden av visst slag. Såväl sådant uttalande som rättssäkerhetsaspekter motiverar en snäv, ordagrann tillämpning av legaldefinitionen stenmur i jordbruksmark. Samtliga rekvisit i legaldefinitionen av stenmur i jordbruksmark måste därför vara uppfyllda avseende ett visst objekt, på precis det

sätt som följer av lagen, för att verksamhetsutövares handlingsfrihet ska vara begränsad på det sätt som anges i 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken.

Om endera rekvisit i legadefinitionen inte uppfylls föreligger emellertid inte något miljörettsligt skyddsobjekt och således inte heller någon avvikelse från miljöbalken eller föreskrifter, domar eller andra beslut som meddelats med stöd av miljöbalken. Under sådana förhållanden finns inte heller möjlighet för tillsynsmyndighet att med stöd i 26 kap. 9 § miljöbalken utfärda ett föreläggande. Utfärdandet av ett föreläggande enligt 26 kap. 9 § miljöbalken förutsätter nämligen att utfärdandet i det enskilda fallet är nödvändigt för att bestämmelser i miljöbalken eller föreskrifter, domar eller andra beslut som meddelats med stöd av balken ska följas.

I förevarande fall är fråga om ett föreläggande om att genom återställande avhjälpa påstådda skador på miljön. Av praxis framgår att ett sådant föreläggande utfärdat med stöd av 26 kap. 9 § miljöbalken dels ska vara riktat mot en viss angiven person, dels att det finns en konstaterad skada på eller olägenhet för miljön. Av miljöbalkens hänsynsregler framgår att ansvaret för avhjälpande av skada på miljön, i den mån det är skäligt enligt 10 kap. miljöbalken, kan åläggas den som bedriver eller har bedrivit den verksamhet eller vidtagit den åtgärd som medfört skadan till dess sådan skada upphört.

I 2 kap. miljöbalken föreskrivs vidare en bevisbörderegeln gällande, bland annat, för prövning av frågor om tillåtlighet enligt miljöbalken. Enligt denna ska alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd vara skyldiga att visa att man därvid följer hänsynsreglerna. Sammantaget med miljöbalkens försiktighetsregel (2 kap. 3 §) skulle det således kunna tolkas som att en verksamhetsutövare måste dokumentera samtliga sina förehavanden för att med framgång kunna försvara sig i en eventuell framtida tvist om visst förehavandes tillåtlighet.

Bevisbörderegeln innehåller dock inga beviskrav. Dess innebörd är därför inte helt given, och att enbart baserat på lagtexten närmare analysera följande frågor låter sig därför inte göras. Kan klaganden, mot bakgrund av 2 kap. miljöbalken, åläggas att

visa att mur 1-8 inte utgjort stenmurar i jordbruksmark och/eller att de påstådda skadorna därpå inte uppstått genom klagandens försorg? Är bestämmelserna verkligen avsedda att ålägga den enskilde en så omfattande bevisbörda även då länsstyrelsen inte ens kunnat göra antagligt förekomsten av stenmurar i jordbruksmark eller att skador därpå orsakats under den tid klaganden arrenderat mark på fastigheterna?

Frågan om hur hänsynsreglerna, inklusive bevisbörderegeln, ska tillämpas i förevarande fall besvarades närmare av mark- och miljödomstolen i mål M 1690-13. I målet, som också avsåg ett överklagande av ett av tillsynsmyndigheten utfärdat föreläggande för en verksamhetsutövare att vid vite återställa stenmurar i jordbruksmark som påståtts skadats av klaganden, uttalade domstolen:

Enligt mark- och miljödomstolen bör bestämmelsen i 2 kap. 3 § andra stycket miljöbalken tolkas så att tillsynsmyndigheten i ett tillsynsmål som det nu aktuella åtminstone måste göra antagligt att det på den aktuella platsen funnits stenmurar som skyddats enligt bestämmelserna om biotopskyddsområde för att kunna förelägga om rättelse. I annat fall skulle t.ex. den som avser att röja sten på en åker vara tvungen att dokumentera varje sten som tas bort för att, vid ett eventuellt senare ingripande från tillsynsmyndigheten kunna bevisa att det inte ens kunnat antas vara frågan om en förbjuden åtgärd som vidtagits.

Länsstyrelsen inkom i målet med flygfoton, inventeringsrapporter och objektsrapport från ängs- och betesinventering till stöd för sin bedömning att de murar på den enskildes fastighet som skadats utgjorde stenmurar i jordbruksmark. Oaktat detta bedömde mark- och miljödomstolen att länsstyrelsen saknat fog för sitt föreläggande, då den inte lyckats göra antagligt att det funnits några stenmurar på de platser som föreläggandet avsåg, och undanröjde föreläggandet i dess helhet.

Frågor för prövning i förevarande fall

Vid prövning om länsstyrelsen har fog för föreläggandet ska beaktas syftet med föreläggande av detta slag. Utgångspunkten är att den typ av föreläggande som nu är i fråga ska utfärdas för att ansvarig utövare ska åläggas att i möjligaste mån

återställa de fysiska åtgärder som denne har vidtagit i strid med miljöbalken eller sådana föreskrifter, domar och andra beslut som har meddelats med stöd av balken.

Detta sammantaget med vad som anförts ovan och sakomständigheterna leder till att det i förevarande fall är ett par huvudfrågor som behöver prövas för att kunna fastställa om länsstyrelsen har grund för sitt föreläggande avseende stenmurarna. Dessa är:

1. Har murarna 1-8 uppfyllt rekvisiten i legaldefinitionen stenmur i jordbruksmark det datum då öppningar och borttagande därav har genomförts? Dvs. är det antagligt att det, givet omständigheterna, finns konstaterade skador på miljön att återställa på fastigheterna?
2. Finns det grund att ålägga klaganden ansvar för återställande av sådana eventuella skador? Dvs. är det antagligt att han, givet omständigheterna, är rätt adressat för föreläggandet?

Klaganden är inte rätt adressat till föreläggandet gällande murarna 2 samt 6-8

I beslutet föreläggs G.S. att återställa öppningar i mur 2, 6, 7 och 8, med undantag för en öppning om sex meter norr om mur 2 och ca fem meter i mur

7. Till grund för beslutet i denna del anges att länsstyrelsen bedömt att det funnits stenmur på dessa sträckor samt att klaganden bekräftat att han själv gjort dessa öppningar. Detta stämmer inte överens med vad som framfördes vid de diskussioner som förts mellan parterna och inte heller med de faktiska förhållanden som utvecklas nedan, varför sådant påstående om medgivande bestrids av klaganden.

Mur 7

Mur 7 uppfyller visserligen kraven för stenmur i jordbruksmark, men klaganden har inte vidtagit några åtgärder avseende denna gårdsgård under hans tid som arrendator på fastigheterna. Det finns dock en ca 2 meter bred öppning i muren i anslutning till omnämnd fägata. Klaganden antar att denna anlagts för att facilitera genomgångar för betesdjur och jordbruksmaskiner och således bör ha anlagts kring tiden för eller

i samband med fägatan (långt före 1990-talet). Att mur 7 i övrigt består av en tvärgående, intakt gärsgård framgår av fotografier av muren.

I anslutning till den anlagda fägatan finns det en öppning i mur 7. Att sådan har funnits sedan tiden innan stenmur blev skyddad såsom biotopskyddsområde i svensk rätt, och inte orsakats genom klagandens försorg, tydliggörs då beslutet anger att klaganden vid återställande har rätt att lämna öppning i mur 7 i anslutning därtill.

Fägatan vid mur 7 har vidare sedan år 1963 brukats av betesdjur. Det kan således inte uteslutas att detta som en av flera faktorer bidragit till ett eventuellt naturligt förfall av mur 7. Eventuell förekomst av sådant naturligt förfall skulle kunna vara det länsstyrelsen hävdar utgör skada på stenmuren. Då sådan eventuell skada inte orsakats av klaganden och denne inte har någon laglig förpliktelse att aktivt underhålla stenmurarna på fastigheterna, saknas emellertid fog för att ålägga honom att återställa densamma.

Mur 2,6 och 8

Klaganden vidgår även att det i direkt anslutning till murarna 2,6 och 8 finns gårdsgårdar samt att dessa uppfyller rekvisiten i legaldefinitionen av stenmur i jordbruksmark. Under klagandens tid som arrendator vid fastigheterna har öppningar i dessa gårdsgårdar funnits längs de sträckningar som kallas mur 2,6 och 8. Klaganden bedömer dock det troligt att gårdsgårdarna före hans tid som arrendator löpt även längs sträckorna markerade mur 2, 6 och 8. Detta då han fått det berättat för sig av sina föräldrar (vilka ägt fastigheterna sedan 1965) att man under 70-talet lät göra öppningarna i de nu befintliga gårdsgårdarna i form av mur 2, 6 och 8. Därtill har han även fått höra att nedsänkning vid mur 2, norr om befintlig gårdsgård, utgör grustag från vilket staten under tidigt 1900-tal tog grus till järnvägen.

Syftet med åtgärderna var avseende mur 2 och 6 att facilitera genomgångarna för betesdjur och avseende mur 6 och 8 att underlätta bevattningsprocessen inom jordbruken. Att så skedde vid angiven tidpunkt och med anledning av angivna skäl

styrks av bifogade foto på anlagd fädrift vid mur 6 samt kvitto avseende bevattningsanläggning från 1974 och fotografi på därtill associerad hyrantpost. Omständigheterna styrks även av vittnesförhöret med Hjördis Söderlindh (klagandens mor som är uppvuxen på fastigheterna).

Som framgår i det föregående är öppningarna i murarna 2, 6, 7 och 8 resultatet av åtgärder som vidtagits av annan än klaganden långt före 1990-talet. Detta betyder dels att åtgärderna inte gav upphov till några skador i rättslig bemärkelse, och dels att klaganden inte är den som vidtagit de påstått lagstridiga åtgärderna.

Fråga är således om länsstyrelsen äger rätt att mot klaganden, genom ansvarsbrott, tillämpa bestämmelserna om biotopskydd retroaktivt. Det miljörättsliga ansvaret ska primärt åläggas verksamhetsutövaren/ den som orsakat skada och rättstillämpningen av 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken inte ges retroaktiv verkan.

Länsstyrelsen inser att vissa öppningar i murarna har gjorts av annan än klaganden vid en tidpunkt då det var lagligt att ta bort stenmurar. Att länsstyrelsen inte har för avsikt att tillämpa lagstiftningen retroaktivt samt att ålägga klaganden ansvar i dessa avseenden tydliggörs genom att beslutet tillåter vissa öppningar i murarna. Ett sådant förhållningssätt ligger helt i linje med allmänna rättsprinciper, men ska naturligtvis tillämpas i förhållande till envar av öppningarna i mur 2, 6, 7 och 8 då dessa orsakats av annan än klaganden före 1990-talet.

Att ansvar ska åläggas den som orsakat skada är en stark rättsprincip från vilken avsteg normalt kräver lagstöd. Att den enskilde inte ska kunna åläggas ansvar för annans agerande utan uttryckligt stöd i lag motiveras av behovet av förutsebarhet och rättssäkerhet. Detta är i stort samma skäl som anförs för den allmänna rättsprincip som anger att lagar inte ska kunna tillämpas retroaktivt. Föreläggandet om återställande av de påstådda skadorna på murarna 2, 6, 7 och 8 förutsätter således att det uppkommit skador när öppningarna gjordes, såtillvida att agerandet skadade

miljörättsligt skyddade objekt, samt att det finns lagstöd för att ålägga klaganden ansvar för sådant agerande.

Murarna 1 samt 3-5 har inte utgjort biotopskyddsområden

Länsstyrelsen hävdar att G.S. har tagit bort stenmur i mur 1, 3, 4 och 5. Detta stämmer inte. Klaganden har medgett att han röjt marken vid tidigare anlagda djurhägn och jordvallar, men inte att han tagit bort s.k. stenmur i jordbruksmark. Påstående om medgivande av borttagande av stenmur på de aktuella sträckorna bestrids därför.

Under den tid klaganden varit arrendator vid fastigheterna har det inte funnits något som kan betraktas ha uppfyllt rekvisiten för stenmur i jordbruksmark längs sträckorna benämnda mur 1 samt 3-5. Det är därför inte utan svårighet som klaganden granskat bifogade flygbilder för att söka utröna vad länsstyrelsen avser med hänvisning till stenmur gällande mur 1 samt 3-5.

Mur 1 och 5

Under klagandens tidigare år som arrendator har det hållits betesdjur vid fastigheterna. De sträckor längs vilka mur 1 och 5 är belägna har fram till det att Hjördis Söderlindh upphörde med betesdjursverksamhet år 2008 utgjort yttre gränser för djurhägn för sådana djurs betesmarker.

Murhäggen bestod av två parallella rader med staket/stängsel. Dessa var uppbyggda av massiva ekstolpar respektive tryckimpregnerat trä mellan vilka det löpte fyra till fem rader med stängsel. Djurbeståndet inkluderade kalvar varför stolparna var regelbundet och tätt återkommande längs de aktuella sträckorna. I det staket/stängsel som benämns mur 5 förekom även två stycken fädrifter, även dessa för att facilitera bevattning av fastigheterna. Klaganden lät under tiden djurbestånd hölls vid fastigheterna inte röja i anslutning till djurhäggen. Längs med staket/stängsel fanns således en hel del vegetation, såsom t.ex. sly, ogräs, mindre buskar, och även sporadiskt utspridda stenar och stenblock.

Efter det att verksamhet med betesdjur avvecklats har klaganden tagit bort staket/stängsel längs mur 1 samt 5 och röjt upp i anslutning därtill. Han medger att det härvid röjts såväl mindre sten som ett antal jordfasta större stenar som grävdes upp med maskin samt att flertalet av dessa därefter lagts upp på en annan del av fastigheterna. Fädrifter längs mur 5 har också avlägsnats. Längs de aktuella sträckorna har emellertid aldrig funnits några på varandra lagda stenar som omfattats av röjningsarbetena.

Mur 3 och 4

Klaganden har, under sin tid som arrendator vid fastigheterna, låtit plöja ned jordvallar längs med sträckorna benämnda mur 3 och 4. Han har i detta sammanhang röjt enstaka, sporadiskt utspridd sten från sådana jordvallar. Längs de aktuella sträckorna har, såvitt klaganden känner till, aldrig funnits några på varandra lagda stenar. Eftersom denne började arrendera marken först 2003, kan dock inte uteslutas att det vid någon tidpunkt, historiskt sett, funnits stenmur/gärdsgård längs de sträckor där jordvallar sedan anlagts innan arrendetiden inleddes.

Då det i förevarande fall inte rörde sig om en uppbyggnad av på varandra lagda stenar utan ett antal större stenar som satt fast i marken och ett antal mindre vitt spridda stenar, har mur 1, 3, 4 och 5 inte utgjort stenmurar i rättslig bemärkelse. Stenen på de markerade sträckorna har vidare varit sporadiskt utspridda och inte följt något återkommande mönster eller förekommit i långsträckta rader, varför det inte heller varit fråga om att hägn eller jordvall varit uppförda i delvis hoprasade stenmurar vilka skulle ha ägt biotopskyddsstatus. Rekvisiten för stenmur enligt förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. uppfylls därmed inte av någon av murarna.

Detta förhållande stöds även av karta från databasen SAM-Internet. Av denna karta framgår tydligt att områdena i vilka mur 1, 3, 4 och 5 är belägna inte innehåller några markeringar av tvärvillkorselement, vilket annars skulle kunna tala för förekomsten av stenmur längs de aktuella sträckorna. Utformningen av mur 1, 3, 4 och 5 styrks även av vittnesförhöret med Hjördis Söderlindh.

I följd härav har den av klaganden utförda rensningen på dessa sträckor kunnat genomföras utan beaktande av förbudet i 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken. Vidare kan klaganden genom röjningsprocessen, i frånvaro av faktisk stenmur längs mur 1, 3, 4 och 5, inte anses ha åsamkat skada på biotopskyddsområden. Då klagandens agerande inte företagits i strid med miljöbalken finns inte fog för länsstyrelsen att förelägga klaganden att återställa mur 1, 3, 4 eller 5.

Har länsstyrelsen gjort antagligt att det på fastigheterna funnits stenmurar i jordbruksmark som klaganden skadat?

Föreläggandet innebär att klaganden ska återställa sådant som av länsstyrelsen påstås ha funnits men inte längre finns på fastigheterna. Återställandet avser vidare sådant som vid tidpunkten för borttagande antingen inte varit skyddat i lag eller inte uppfyllt kriterierna för stenmur i jordbruksmark. Det har därför inte funnits skäl att särskilt dokumentera murarna vare sig för klaganden eller för de som tidigare brukat marken. Tillgången till annat än muntlig bevisning och syn på plats är således begränsad i målet.

Frågan är om länsstyrelsens underlag är tillräckligt för att länsstyrelsens påstående ska göras antagliga sett till klagandens återgivelse om de faktiska förhållandena på fastigheterna. Länsstyrelsens slutsaster tycks baserade på:

- En studie av flygbilder daterade mellan år 2007 och år 2014;
- Länsstyrelsens egen anmälan, daterad 30 juli 2015 om att mur 1 tagits bort samt att sådan mur utgjorde s.k. tvärvillkorselement och därför skulle omfattas av legaldefinitionen stenmur i jordbruksmark; och
- En anonym anmälan, daterad 28 april 2016, om borttagande av stenmur på jordbruksblock 6205 396 9174, dvs. området norr samt söder om mur 7.

Mot denna bakgrund förefaller det som att länsstyrelsen anser sig kunna fastslå att mur 1-8 utgjort stenmurar i jordbruksmark och att öppningar samt borttagande därav skett genom klagandens försorg under åren 2007-2016. Dessa slutsatser dras trots att länsstyrelsen inte gjort något tillsynsbesök vid fastigheterna förrän år 2015, vid vilken tidpunkt samtliga åtgärder redan utförts om man ska lita till länsstyrel-

sens hänvisning till de flygfoton som bilagts beslutet. Med anledning härav finns det skäl att närmare beröra vad länsstyrelsen fört fram till stöd för sin bedömning. Det bör närmare analyseras om detta är tillräckligt för att länsstyrelsen ska anses ha gjort antagligt de förhållanden de framfört till stöd för föreläggande enligt 26 kap. 9 § miljöbalken.

Flygfotonas kvalitet

Som framgår ovan ska legaldefinitionen stenmur i jordbruksmark ges en snäv och ordagrann tillämpning och de biotopskyddsområden som skyddas därigenom vara lätt igenkännbara. Mot bakgrund härav är det inte skäligt att godta ett påstående om att samtliga svarta linjer på flygfoton skulle visa på förekomsten av stenvägar i jordbruksmark. Detta då man på sådant avstånd omöjligt kan fastställa att svarta linjer utgjorts av uppbyggnader av på varandra lagda stenar som har en tydlig, långsträckt utformning i naturen och som har eller har haft hägnadsfunktion eller som funktion att avgränsa jordbruksskiften eller någon annan funktion.

Förevarande flygfoton är vidare av alltför dålig kvalitet för att användas som jämförelseobjekt för att illustrera förändring över tid. Detta då det är tydligt att samtliga bilder, sett till deras ljussättning, kontrast, skärpa, skuggning m.m., är tagna vid olika tidpunkter på dygnet/året, från olika vinklar och/eller bearbetats på olika sätt. Den bristande kvaliteten tydliggörs inte minst av att sträckningen till väster om mur 7 återfinns på såväl bilden från 2007 som från 2014, men inte alls finns att hitta på bilden från 2010. Detta trots att mur 7 fortsatt är intakt. Varför återges den då inte på flygfoto från år 2010? Med beaktande av att det under klagandens tid som arrendator funnits betesdjur på fastigheterna och man haft olika hägn för dessa (i vilkas anslutning det varit mer eller mindre uppröjt från buskage, sly, enstaka sten/stenblock m.m.) är det troligt att de svarta linjerna på flygfotona i flera fall utgör skuggning därav. Något som även styrks av klagandens inställning i övrigt. Flygfotona kan därför inte tillskrivas någon närmare betydelse vid bedömning om länsstyrelsen gjort antagligt att det längs sträckorna av mur 1-8 funnits murar som uppfyllt legaldefinitionen av stenmur i jordbruksmark.

Det saknas stöd för Campers bedömning

På kartor i databasen SAM-Internet finns tvärvillkorselement – såsom stenmurar i jordbruksmark – utmarkerade. Av karta hämtad från SAM-Internet framgår tydligt att området i vilket mur 1 är belägen inte innehåller någon markering av tvärvillkorselement. Vid tidpunkten för Campers anmälan fanns det således inte något stöd för att mur 1 utgjorde ett tvärvillkorselement. Att klaganden genom nedmontering av hägn som utgjorde mur 1 skulle ha skadat ett biotopskyddsområde utgör således Campers personliga uppfattning.

Frånvaron av markering av mur 1 som tvärvillkorselement på kartan från SAM-Internet styrker istället klagandens beskrivning av mur 1 ovan. Klaganden var således vid borttagande av mur 1 inte begränsad på det sätt som anges i 7 kap. 11 § andra stycket miljöbalken.

Den anonyma anmälan

Eftersom den anonyma anmälan från den 28 april 2016 anger att en stenmur grävts ned på jordbruksblock 6205 396 9174, får det antas vara en anmälan avseende mur 7 som är belägen på det aktuella jordbruksblocket. Klaganden medger att han under våren 2016 grävt ned och tagit bort enstaka sten samt stenblock från betesmarken på sådant jordbruksblock. Detta arbete företogs dock norr om och på intet sätt i närheten av mur 7. Sten/stenblock som togs bort alternativt grävdes ned var utspridda på betesmarken, och utgjorde således inte några stenmurar i rättslig bemärkelse. Vidare är mur 7 fortsatt intakt, och några andra stenmurar eller tvärvillkorselement redovi-sas inte på det aktuella jordbruksblocket.

Mot denna bakgrund är det troligt att den anonyme anmälaren misstagit sig, vilket är fullt förståeligt eftersom denne kanske inte besitter den kunskap som krävs för att fastställa om ett objekt utgör stenmur i dess rättsliga bemärkelse eller inte och kanske inte heller kommit tillräckligt nära för att göra en riktig analys. Det skulle tyvärr även kunna vara så att grannosämja ligger bakom en fabricerad anonym anmälan. Dessa är frågor som vi aldrig kommer att få svar på eftersom anonymite-

ten fråntar klaganden möjlighet att, genom åberopande av muntligt vittnesförhör, bemöta utsagan och få svar på frågan om anmälares skicklighet på området.

Rättegångskostnader

Klaganden är införstådd med att i mål där det offentlige utgör ena parten gäller som huvudregel att den enskilde svarar för sina rättegångskostnader, om inte annat uttryckligen anges. Oaktat detta har klaganden yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

I praxis har ersättning för rättegångskostnader ansetts befogat, trots ovannämnda huvudregel. Skälen för detta har bl.a. uppgetts vara tvistens komplexa karaktär och behovet att anlita ombud för att tillvarata sina rättigheter, att det allmänna beslutat om en inskränkning i den enskildes civila rättigheter som omfattas av rätten till rättvis rättegång enligt art. 6 i europakonventionen eller att målen i fråga haft vissa likheter med straffrätten. Med hänsyn till föremålet för prövning i förevarande mål ska särskilt belysas Miljööverdomstolens utslag i ett mål rörande prövning av fråga om rättegångskostnader när det allmänna felaktigt ålagt en enskild en vitespåföljd, MÖD 2000:42.

Förevarande mål rör sig om såväl en ingripande åtgärd som är belagd med vite (vilket är närbesläktat med straffrätten), som en inskränkning i äganderätten. Den senare har i flertal mål fastslagits utgöra en civil rättighet enligt europakonventionen. Att målet inte är av enklare karaktär framgår av att det innehåller svåra juridiska avvägningar inte minst vad gäller frågor om bevisbörda och bevisvärdering.

Att ersättning för klagandens rättegångskostnader är motiverad följer även av att länsstyrelsen varit vårdslös i sin processföring i förevarande mål. Därigenom har länsstyrelsen vållat klaganden onödiga kostnader, vilka det skulle vara obilligt att låta klaganden stå.

Länsstyrelsen motsäger sig inte klagandens yrkande att mur 7 ska utgå från föreläggandet. I övrigt vidhåller länsstyrelsen sitt ställningstagande i det överklagade beslutet. Länsstyrelsen anför i huvudsak följande.

Vid tillsynsbesök konstaterade länsstyrelsen att de stenmurar/odlingsrösen som finns kvar på fastigheten består av stenar upplagda i tydliga och ordnade linjer. Utseende skiljer sig något åt då flera sträckningar har ovanpåliggande sten på vissa ställen och stenar i bredd på andra. Av flygfoton över fastigheten framgår att borttagna sträckor har liknande struktur och utseende som kvarvarande sträckor.

Länsstyrelsen bedömer att de aktuella stenformationerna på fastigheten omfattas av biotopskyddsbestämmelserna genom att uppfylla definitionen för stenmur eller odlingsröse enligt förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. (1998:1252).

Enligt Naturvårdsverkets beskrivning och vägledning av biotoperna skiljs stenmur normalt från biotopen odlingsröse i jordbruksmark genom att stenmurar är uppbyggda av på varandra ordnat lagda stenar och har en tydlig, långsträckt utformning, medan odlingsrösen normalt utgörs av en relativt oordnad ansamling av stenar i en rund, oval eller avlång formation som normalt inte har haft någon hägnadsfunktion eller dylikt. Det finns dock även mer långsträckta och mer ordnat uppbyggda odlingsrösen, samt odlingsrösen som har haft hägnads- och/eller ägoavgränsande funktion.

Länsstyrelsen har bifogat flygfoto från 2010 där högar av sten uppträder vid mur 3, mur 4 och mur 5. Vid mur 1 uppträder en hög med sten på flygfoton 2016. Länsstyrelsen menar att detta tyder på att de borttagna stenmurarna/odlingsrösen har lagts här.

Klaganden medger i överklagandet att det i anslutning till mur 2, 6 och 8 finns gärdesgårdar och att dessa uppfyller definitionen för stenmur.

Länsstyrelsen bifogar bilder från Jordbruksverkets blockdatabas där det framgår att mur 1 var markerad som ett tvärvillkorselement, det vill säga ett skyddsvärt landskapselement, från det att Jordbruksverket införde markeringarna 2013 till dess att man vid kontroll i fält 2015 konstaterade att biotopen var borttagen. Klaganden bifogar ett utdrag från SAM-internet från 2016 där mur 1 inte är markerat som ett tvärvillkorselement och anger att det således inte finns något stöd för att ett tvärvillkorselement funnits på platsen. Då länsstyrelsen vid fältbesök 2015 kunde konstatera att muren var borta togs markeringen för tvärvillkorselement bort ur Jordbruksverkets system och därav finns muren inte med i kartorna för 2016. Stenmurens markering som tvärvillkorselement t.o.m. 2015 styrker att det tidigare funnits ett biotopskyddat objekt på platsen.

Fastigheterna XX och YY ligger inom biosfärområdet Kristianstad vattenrike som idag tillhör de fem främsta områdena i landet för hotade arter knutna till öppna sandmarker. Sedan man slutade med djur på gården har över 10 hektar sandig betesmark lagts om till åkermark. Ur ett landskapsekologiskt perspektiv finns få sandiga marker kvar eftersom även de flesta liknande marker i närheten lagts om till åkermark. I ett intensivt odlat landskap utgör odlingsrösen och stenmurar livsmiljöer, tillflyktsorter och spridningsvägar för flera av jordbrukslandskapets växt- och djurarter. Flera arter som tidigare var vanligt förekommande finns nu endast i jordbrukslandskapets småbiotoper. Omläggning av betesmark i kombination med borttagande av stenmurar och odlingsrösen får negativa konsekvenser för fortlevnaden av de arter som är knutna till biotoperna. Länsstyrelsen anser därför att det är viktigt att klaganden återställer de borttagna stenmurarna/odlingsrösen.

Länsstyrelsen har gjort sin bedömning utifrån omgivande murars karaktär och utseende i fält, utifrån flygfoton och markerade tvärvillkorselement samt utifrån de uppgifter som klaganden själv uppgett vid telefonsamtal och tillsynsbesök. Utifrån detta anser länsstyrelsen att det var skäligt att förelägga om rättelse.

Klaganden uppger att han har arrenderat marken sedan 2003 och att öppningarna är gjorda på 1970-talet. Enligt länsstyrelsens bedömning har åtgärderna vidtagits efter

2007, vilket styrks av flygfoton. Klaganden bedöms därmed vara rätt adressat för föreläggandet.

Klagande anför vad denne tidigare åberopat avseende att det längst sträckningarna förekommit annat än stenmurar: stängsel (1,5), jordvall (3,4) samt öppningar som gjorts för bevattningsystem 1970, innan klagande övertog arrendet (2,6,8). Enstaka sten s.k. plocksten som flyttats under arrendatorstiden uppfyller inte rekvisitet för odlingsröse. Således anför den klagande att inga stenkonstruktioner har funnits på fastigheten under dennes arrendatorstid som har uppfyllt rekvisiten för stenmur eller odlingsröse.

Länsstyrelsen vill framhålla att klaganden själv angett att det rör sig om stenmurar vid tillsynsbesök samt under telefonsamtal. Tjänsteanteckning från tillsynsbesöket förmedlades till arrendatorn varvid denne hade möjlighet att inkomma med synpunkter. Inga motsägande uppgifter framfördes utan enighet rådde om att ärendet avsåg stenmurar.

DOMSKÄL

Domstolens handläggning

Domstolen har den 16 mars 2017 hållit syn och sammanträde i målet. Vid sammanträdet hölls vittnesförhör med H.S. och partsförhör med G.S.

Tillämpliga bestämmelser

Tillämpliga bestämmelser framgår av länsstyrelsens beslut samt nedan.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Frågan i målet är om länsstyrelsen haft fog för sitt beslut att förelägga G.S. att återuppföra stenmurar på fastigheterna XX och YY i enlighet med kartan till beslutet. En förutsättning för att en sådan skyldighet ska föreligga är att G.S. har tagit bort någon sådan stenmur som skyddas

som biotopskyddsområde enligt 7 kap. miljöbalken (1998:808) och 5 § förordningen (1998:1242) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Mark- och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att länsstyrelsen huvudsakligen har grundat sitt beslut på de flygfoton som bifogats till beslutet, information från Jordbruksverkets blockdatabas samt iakttagelser vid platsbesöket den 17 maj 2016.

G.S. har anfört att de formationer som syns på flygbilderna inte utgör biotopskyddade stenmurar, utan att de består av bl.a. dubbla rader stängsel och vallar. Han har även uppgett att vissa öppningar skapades i murarna under 1970-talet då man fick bevattning till fastigheten.

De linjer som syns på flygfotona kan, enligt domstolens mening, mycket väl utgöra dubbla rader stängsel omgivna av vegetation så som G.S. har anfört. Detta stöds av att G.S. uppgett att han tagit ner stängsel i samband med att han upphört med köttproduktion och djurhållning på gården och att domstolen vid synen noterade ett stort antal tryckimpregnerade stolpar som enligt klaganden varit uppsatta på fastigheterna. Domstolen anser därför inte att det, mot bakgrund av kartmaterialet, kan fastställas att strukturerna på flygfotona utgörs av biotopskyddade stenmurar.

Inte heller det faktum att det tidigare funnits tvärvillkorselement markerade i Jordbruksverkets blockdatabas visar att det funnits biotopskyddade stenmurar på fastigheterna som tagits bort av G.S.. Det framstår också som trovärdigt att vissa öppningar i stenmurarna skapades under 1970-talet, vilket stöds av vittnets berättelse och domstolens iakttagelser vid synen. Detta innebär att murarna togs bort innan G.S. arrenderade de aktuella fastigheterna.

Mark- och miljödomstolen anser det inte visat att det funnits stenmurar på de aktuella sträckorna då G.S. tog över fastigheterna. Det har heller inte visats att de murar som tidigare fanns på fastigheterna har tagits bort av G.S.. Länsstyrelsen har därför inte haft stöd för att förelägga honom att återuppföra sten-

murar på så sätt som angetts i beslutet. Punkt två i länsstyrelsens föreläggande ska därför upphävas.

Rättegångskostnader

G.S. har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader.

Av 5 kap. 1 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar framgår att lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) ska tillämpas i nu aktuellt mål. Av samma bestämmelse framgår dock även att 32 § i ärendelagen om rättegångskostnadsansvar inte ska tillämpas i målet. Mark- och miljödomstolen konstaterar att det inte är möjligt att med stöd av ärendelagen pröva G.S.s yrkande om ersättning för rättegångskostnader, eftersom den frågan inte regleras i lagen.

G.S. har vidare anfört att han bör tillerkännas ersättning för sina rättegångskostnader med anledning av att målet har en straffliknande karaktär och därvid hänvisat till Miljööverdomstolens avgörande MÖD 2000:42. Detta mål handlade emellertid om utdömmande av vite. I målet hänvisade domstolen till 20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken, en bestämmelse som sedermera har upphävts. Mark- och miljödomstolen anser slutligen att det inte är möjligt att med stöd av artikel 6 i Europakonventionen tillerkänna G.S. ersättning för sina rättegångskostnader. G.S.s yrkande om ersättning för rättegångskostnader ska därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV427)

Överklagande senast den 12 juli 2017.

Lena Stjernqvist

Bertil Varenius

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Lena Stjernqvist, ordförande, och tekniska rådet Bertil Varenius. Föredragande har varit beredningsjuristen Ida Lauridsen.

SVERIGES DOMSTOLAR

ANVISNING FÖR HUR MAN ÖVERKLAGAR - DOM I MÅL SOM HAR ÖVERKLAGATS TILL MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN

Den som vill överklaga mark- och miljödomstolens dom ska göra detta skriftligen. **Skrivelsen ska skickas eller lämnas till mark- och miljödomstolen.** Överklagandet prövas av Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt.

Överklagandet ska ha kommit in till mark- och miljödomstolen **inom tre veckor** från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

För att ett överklagande ska kunna tas upp krävs att Mark- och miljööverdomstolen lämnar **prövningstillstånd**. Det görs om:

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står mark- och miljödomstolens avgörande fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Mark- och miljööverdomstolen varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om:

1. den dom som överklagas med angivande av mark- och miljödomstolens namn, datum för domen samt målnummer,
2. den ändring av mark- och miljödomstolens dom som klaganden vill få till stånd,
3. grunderna (skälen) för överklagandet,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
5. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet.

Om ni tidigare informerats om att **förenklad delgivning** kan komma att användas med er i målet/ärendet, kan sådant delgivningssätt också komma att användas med er i högre instanser om någon överklagar avgörandet dit.

Ytterligare upplysningar lämnas av mark- och miljödomstolen. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.